

Vloeibaar eigendom

Saskia van der Werff
Creathos bv

Inhoudsopgave

INHOUDSOPGAVE	2
1. RECHT OP WATER	3
IEMAND, NIEMAND OF IEDEREEN?.....	3
EIGENDOM VAN NATUURLIJKE HULPBRONNEN.....	3
2. EIGENDOM: EEN BUNDEL RECHTEN?	5
HARDINS OPVATTING VAN EIGENDOM	5
BECKERS OPVATTING VAN EIGENDOM	6
KRITIEK OP EIGENDOM ALS BUNDEL RECHTEN VAN EEN EIGENAAR.....	7
KRITIEK OP VERBOD SCHADELIJK GEBRUIK	9
EIGENDOM OF RIJKDOM?	10
3. EIGENDOM: BETREKKING TUSSEN EIGENAAR EN GOED	12
HARDIN EN BECKER OVER EIGENDOM: VIJF KRITIEKPUNTEN	12
EIGENDOM ALS BUNDEL RECHTEN NIET ADEQUAAT; WAT WEL?	12
4. LITERATUUR	14

1. Recht op water

Iemand, niemand of iedereen?

Water voorziet in één van de belangrijkste eerste levensbehoeften van al wat leeft. Mensen kunnen niet lang overleven zonder water. Toch zijn er vele mensen die niet kunnen beschikken over schoon drinkwater. Voldoende drinkwater voor alle mensen op deze aardbol heeft de Verenigde Naties vertaald in één van hun millenniumdoelstellingen. Volgens de VN had in 2000 ongeveer de helft van de wereldbevolking te maken met waterschaarste. In 2015 moet 'de duurzame toegang tot schoon drinkwater'¹ verbeterd zijn. Niet toegang tot water maar toegang tot schoon drinkwater is de inzet. Mensen hebben wel water te drinken, maar de slechte waterkwaliteit bedreigt hun gezondheid. Het probleem van schoon drinkwater lijkt op te lossen door het beschikbaar stellen van technische voorzieningen om water te zuiveren. Als er in een gebied teveel gebruikers zijn van het beschikbare water, brengt dit de vraag met zich mee van wie het water eigenlijk is. Is dit vloeibare eigendom van iemand, van niemand of van iedereen?

Iedereen gebruikt water, vervuult water, geniet van water. Wie reguleert de toegang tot en verdeling van het water ter realisatie van de millenniumdoelstelling van de VN? Om ervoor te zorgen dat natuurlijke hulpbronnen, zoals water, goed beheerd worden, behoort het tot de mogelijkheden om deze bronnen in eigendom te laten nemen. Goed beheer is er in deze context op gericht om de tragedie van het gemeenschappelijke af te wenden. De tragedie van het gemeenschappelijk verwijst naar het uitputten en vervuilen van gemeenschappelijke natuurlijke hulpbronnen. Al in 1968 ageert Hardin in zijn *Tragedy of the commons* tegen het onbegrensde gebruik van natuurlijke hulpbronnen, dat onze toekomst ruineert. Hardin pleitte voor een andere opvatting van eigendom om de tragedie af te kunnen wenden. Zijn voorstel is om eigendom op een andere manier in te vullen. Het artikel *Tragedy of the commons* van Hardin is veelvuldig bekritiseerd.² In dit artikel beoordeel ik de stelling van Hardin, dat een andere opvatting van eigendom nodig is om de tragedie van het gemeenschappelijke af te wenden.

Eigendom van natuurlijke hulpbronnen

Ik zal dus Hardins opvatting van eigendom bekritisieren. Dit is niet eenvoudig, aangezien hij deze niet expliciteert. Ik zal Hardins 'andere opvatting van eigendom' reconstrueren op basis van uitspraken in *Tragedy of the commons*. Vervolgens zal ik deze reconstructie vergelijken met Beckers opvatting van eigendom. Ik zal constateren dat ze een vergelijkbare opvatting van eigendom hantieren, namelijk dat eigendom een bundel rechten is. Ik zal toelichten welke bundel rechten volgens Becker verbonden is aan eigendom. Tevens constateer ik dat Hardins voorstel met betrekking tot een andere opvatting van eigendom geïnterpreteerd dient te worden als een andere inhoudelijkheid van deze bundel. Ik zal vervolgens betogen dat Beckers opvatting dermate problematisch is dat deze niet adequaat is om eigendom in het algemeen en eigendom op natuurlijke hulpbronnen als water in het bijzonder te begrijpen. Deze conclusie zal onderbouwd worden met vijf kritiekpunten. Mijn antwoord op de vraag of eigendom als bundel rechten adequaat is om de betrekking van mensen tot goederen in het algemeen en van mensen tot natuurlijke hulpbronnen in het bijzonder te begrijpen, zal zijn dat deze opvatting van eigendom niet adequaat is. Ik sluit af met een aanbeveling over het goede beheer van natuurlijke hulpbronnen.

Ik maak voorafgaand aan het beantwoorden van deze vraag twee kanttekeningen. Ik beoordeel de stelling dat een andere opvatting van eigendom nodig is. In navolging van Hardin vat ik

¹ UN (2000), resolution 55/2 'United Nations Millennium Declaration', item 19, pag 5; in de Millennium Development Goals (MDG) betreft dit Goal 7/target 10 'halve, by 2015, the proportion of people without sustainable access to safe drinking water and basic sanitation'.

² Ik verwijs hiervoor onder andere naar Crowe (1969), die de aannames van Hardin onder uit haalt en pleit voor technologische oplossing van de tragedie van het gemeenschappelijke. Sima, die privaat eigendom verbindt met liberale politieke ideologie en staateigendom verbindt met socialisme (in 'Logic of social action via econfaculty.gmu.edu/pboettke/workshop/.../GMU_law_economics.doc) en Ostrom (1999), die Hardin's conclusie interpreteert als een gesimplificeerde keuze tussen privaat eigenaarschap en staateigenaarschap van het gemeenschappelijke. Tanuro, die ingaat op de wijze waarop het Tragedy argument ingezet wordt om immigranten en armen de schuld te geven (<http://www.grenzeloos.org/artikel/viewartikel.php/id/1142.html>)

het begrip ‘nodig’ moreel op. Noodzakelijk houdt dan een moreel oordeel in over de handelingen die gegeven bepaalde omstandigheden de beste behoort te zijn.³ Hardins oordeel is dat de tragedie van het gemeenschappelijke het beste afgewend kan worden met een andere opvatting van eigendom. De andere kanttekening betreft het begrip natuurlijke hulpbronnen. De veronderstelling, dat natuur dient als voorraadschuur voor de mensheid, speelt een belangrijke rol in Hardins tragedie van het gemeenschappelijke. Het op termijn opraken van natuurlijke hulpbronnen is erg, niet omdat we hiermee natuurlijk schoon aantasten of omdat dit een ecologisch drama zou inhouden, maar omdat de mens hiermee in de toekomst niet in zijn directe levensbehoeften kan voorzien. Dat er dus andere redenen zijn waarom dit erg zou zijn, valt buiten de beschouwing van Hardin. In mijn verdere betoog zal ik ervan uitgaan dat natuurlijke hulpbronnen eindig zijn en voor het levensonderhoud van mensen zijn. Ik kom in mijn aanbeveling terug op deze interpretatie van natuur.

³ Kuypers (1977), lemma noodzakelijkheid

2. Eigendom: een bundel rechten?

Voor beantwoording van de vraag, of eigendom als bundel rechten adequaat is om de betrekking van mensen tot natuurlijke hulpbronnen te begrijpen, is inzicht in het begrip eigendom van belang. Aangezien Hardin zijn opvatting niet expliciet maakt, ontleend ik uit zijn artikel wat hij onder 'een andere opvatting van eigendom' verstaat. Ik vergelijk vervolgens deze opvatting met die van Becker, die rond dezelfde periode als Hardin een filosofisch betoog over eigendom schreef. Ik constateer ten eerste dat Hardins opvatting in grote mate overstemt met die van Becker, namelijk dat eigendom een bundel rechten is. Op basis van de vergelijking met de opvatting van Becker constateer ik dat Hardins voorstel met betrekking tot een andere opvatting van eigendom geïnterpreteerd dient te worden als een andere inhoudelijkheid van deze bundel. Becker benoemt welke rechten zich in de bundel bevinden en welke rechten minimaal aanwezig dienen te zijn, wil er sprake zijn van eigendom. Ik bekritiseer vervolgens de opvatting dat eigendom een bundel rechten is. Ik zal ingaan op de inconsistentie van Beckers argumentatie, zijn onuitgesproken aanname en de implicatie hiervan voor zijn opvatting van eigendom.

Hardins opvatting van eigendom

Het artikel *Tragedy of the commons* adresseert het probleem van overbevolking en ermee samenhangende uitputting van natuurlijke hulpbronnen. De tragedie van het gemeenschappelijke bewijst volgens Hardin dat mensen vanuit eigenbelang⁴ hun toekomst ruïneren, omdat ze noodzakelijke hulpbronnen opmaken. Hardin gaat er in zijn redentatie vanuit dat een eindige wereld slechts een bepaalde hoeveelheid mensen kan voeden. Onder condities van een toenemende bevolking en een eindige wereld, is dit een probleem dat om een oplossing vraagt. Zolang mensen niet bereid zijn bepaalde privileges op te geven, is het niet mogelijk om de kwade gevolgen van overbevolking tegen te gaan. De vraag is dan welke privileges de mens moet opgeven, om de tragedie van het gemeenschappelijke af te wenden. Hardin betoogt dat het recht op eigendom van natuurlijke hulpbronnen aan herziening toe is. Wat verstaat Hardin onder eigendom en welke herziening staat hij voor?

Een eerste indicatie Hardins opvatting van eigendom is de volgende opmerking: 'de logica van het gemeenschappelijke wordt al lang ingezien, waarschijnlijk sinds de ontdekking van de landbouw of met de uitvinding van privaat eigendom van onroerend goed'. Dit plaatst de oorsprong van eigendom in het toe-eigenen van land. Een volgende indicatie betreft de voorbeelden, waar zich de tragedie van het gemeenschappelijk voordoet. Hij heeft het over velden in de natuur, de nationale parken, de zeeën en meren waarin gevist kan worden, de lucht en het water die zonder belemmering te vervuilen zijn. Al deze natuurlijke hulpbronnen zijn als publiek eigendom zonder beperkingen toegankelijk voor iedereen. Met de toename van de bevolking zullen ze vervuilen en opraken. Een volgende indicatie is Hardins verwijzing naar 'ons concept van privaat eigendom, dat ons afraadt om de bronnen van de aarde uit te putten en vervuiling bevordert'. De eigenaar van een stuk land ziet het als zijn natuurlijke recht om het water op zijn land te vervuilen als hij dat wilt. Alleen als het in het persoonlijke belang van de eigenaar is, zal hij zichzelf beperking opleggen om uitputting te voorkomen. Er is geen prikkel zichzelf beperkingen op te leggen ten gunste van het gemeenschappelijke belang. Aangezien de omgang met particulier en publiek eigendom onder de conditie van een groeiende bevolking niet acceptabel zijn, concludeert Hardin dat eigenaren niet meer zoals voorheen met hun bezittingen om kunnen gaan. Bepaalde privileges, die in eigendom hebben van natuurlijke hulpbronnen met zich meebrengt, dienen te worden

⁴ Hardin (1968); Hardin beschrijft hoe puur rationeel individueel gedrag leidt tot collectieve irrationaliteit; zie tevens Kessels (1999), pag 114; die gradaties in eigenbelang onderscheidt: 'het is dus in je eigen belang je niet alleen te bekommeren om je directe, eigenste eigenbelang, maar ook rekening te houden met anderen en met je belangen op langere termijn. Doe je dat niet, dan tast je niet alleen de belangen van anderen aan, maar ook die van jezelf. Dit is de wet van collectieve irrationaliteit: als we allemaal consequent en alleen ons eigenbelang zouden nastreven, zouden we als groep onszelf schade berokkenen. Anders gezegd, individueel gedrag dat puur rationeel is leidt tot collectief gedrag dat irrationeel is.' De tragedie van het gemeenschappelijk veronderstelt dat de mens gericht is op het vervullen van zijn eigenste eigenbelang. Zowel dit mensmodel als de interpretatie van eigenbelang als het vervullen van de persoonlijke behoeften op korte termijn kunnen als aanname bekritiseerd worden. Deze kritiek valt buiten de scope van dit artikel.

herzien. Hardin wijst bijvoorbeeld het erfrecht van privaat eigendom als overbodig privilege aan. Tevens moet de noodzakelijke beperking volgens Hardin met zich meebrengen dat we onze rechten op gemeenschappelijke hulpbronnen, het publieke eigendom opgeven. Het opheffen van het gemeenschappelijke betekent de beperking van de persoonlijke vrijheid van individuen.

Samengevat bakent privaat eigendom een goed af van het gemeenschappelijke. De eigenaar heeft volledige vrijheid om te doen met zijn eigendom wat hij wil. De eigenaar kan anderen van zijn eigendom weren. De naar eigenbelang strevende eigenaar maakt zich geen zorgen om het gemeenschappelijke belang. Het gemeenschappelijk behoort toe aan het voordeel en nut van iedereen. Dit gemeenschappelijke is publiek eigendom, hetgeen inhoudt dat iedereen als eigenaar er vrij gebruik van kan maken zonder hierbij beperkt te worden door anderen. Het private eigendom staat volledig ter beschikking van een private eigenaar, het publieke eigendom staat volledig ter beschikking van alle publieke eigenaren. Hardin wijst niet het recht op eigendom op zich af, maar sommige privileges, die ermee verbonden zijn. Eén van de privileges is de erfbaarheid van eigendom, die hij ter discussie stelt. Een ander privilege is onbegrensd verbruik en onbeperkte vervuiling van de natuurlijke hulpbronnen. De andere opvatting van eigendom betreft dus een wijziging van de soort privileges die aan eigendom verbonden worden. Is er een expliciete opvatting van eigendom, die hierbij aansluit?

Beckers opvatting van eigendom

Becker gaat wel in op wat eigendom is. Het is volgens hem een bundel rechten die een eigenaar van een goed bezit. In *Property Rights* begint Becker zijn betoog op vergelijkbare wijze als Hardin. Hij stelt eveneens dat met de toename van de wereldbevolking en het schaarser worden van de natuurlijke hulpbronnen, mensen zich niet zonder meer alles kunnen toe-eigenen wat zij willen. Dit zou de stabiliteit van de samenleving ernstig aantasten. Onder de condities van een toenemende wereldbevolking en schaarse hulpbronnen gelden er volgens hem beperkingen voor de legitieme verwerving van goederen en rechten van eigenaren. Binnen de ruimte die deze beperkingen met zich meebrengen, is een eigenaar vrij om alles te verwerven en behouden wat hij wenst en hoeveel hij wenst. Een eigendomsrecht is volgens Becker 'een bundel rechten, georganiseerd rond het idee van het zeker stellen voor de rechthebber van een exclusief gebruik en toegang tot een ding'.⁵ Welke rechten vallen onder deze bundel? Wil er sprake zijn van 'volledig liberaal eigenaarschap' dan dienen de volgende elementen aanwezig te zijn:

- Het recht om te bezitten (exclusieve fysieke beheersing van het ding voor materiële goederen, het recht om anderen van gebruik of andere voordelen uit te sluiten bij immateriële goederen)
- Het recht om te gebruiken (persoonlijke genot en gebruik van het ding)
- Het recht om te managen (beslissing hoe en door wie een ding gebruikt wordt)
- Het recht op inkomsten (voordelen voortvloeiend uit het gebruik van het ding)
- Het recht op het kapitaal (macht om het ding te vervreemden, consumeren, tot afval te maken, aan te passen of het vernietigen)
- Het recht op zekerheid (immunititeit van onteigening)
- De macht van overdraagbaarheid (erfbaar en verkoopbaar)
- De afwezigheid van termijn (onbepaalde lengte van eigenaarsrechten)
- Het verbod van schadelijk gebruik (de plicht om zich te onthouden van zodanig gebruik van het ding dat het anderen op bepaalde wijze schade kan berokkenen)
- Aansprakelijkheid bij executie (bij afbetaling van schulden)
- Erfbaarheid karakter (bestaan van regels betreffende recht van opvolging van eigenaarsrechten)

Op de vraag of alle rechten tegelijkertijd aanwezig moeten zijn, wil er sprake zijn van een legitiem eigendomsrecht, geeft Becker het volgende antwoord. 'Het recht op kapitaal is het enige van de elementen dat in staat is om eigenaarschap te definiëren. Het is de meest fundamentele van de

⁵ Becker (1992), lemma Property (mijn vertaling)

elementen, omdat dit element het recht op vernietigen, consumeren en vervreemding omvat.⁶ Degene dus die het recht op het kapitaal heeft van een goed, is fundamenteel de eigenaar. Iemand die bijvoorbeeld een goed bezit, hoeft nog niet de eigenaar te zijn. Het goed kan hem in bruikleen zijn gegeven of hij kan het goed gestolen hebben. Bezit is dus niet gelijk aan eigendom. Ondanks dat het recht op kapitaal het meest fundamentele is, stelt Becker voor dat dit recht in combinatie met één van de eerste vier rechten een goede definitie van eigenaarschap levert. Becker sluit af met de constatering, dat eigendom een 'aggregaat is van verschillende soorten rechten'. De bundel rechten die een eigenaar heeft, roept verplichtingen op bij anderen. Alle andere mensen dienen zich te onthouden van interferentie in het eigendomsrecht van een eigenaar. De enige plicht die een eigenaar heeft is het voorkomen van bepaalde schade bij anderen.

De opvatting van Hardin sluit goed aan bij de opvatting dat eigendom een bundel rechten is. Zowel Becker als Hardin benoemen het aspect dat een eigenaar volledige vrijheid heeft om te doen wat hij met zijn eigendom wil. Tevens noemen beiden dat eigendom privileges met zich meebrengt, zoals de erfbaarheid die Hardin ter discussie stelt. Volgens Hardin heeft een eigenaar het recht om zijn eigendom te vervuilen als hij dit wenst. Dit recht valt onder het recht op kapitaal, dat volgens Becker het meest fundamentele recht is dat eigenaarschap constitueert. Het verschil tussen Hardin en Becker is de plicht die een eigenaar heeft anderen in het gebruik van zijn eigendom niet te schaden. Hardin noemt deze plicht niet. Hardin vat eigendom op als een bundel rechten zonder enige verplichting jegens anderen. Becker vat eigendom op als een bundel rechten met één verplichting jegens anderen, namelijk het zich onthouden van een dermate gebruik van het eigendom dat het bepaalde schade aan anderen berokkent. Maar aangezien deze plicht niet behoort tot het meest fundamentele element van eigendom, constateer ik dat de opvattingen van Hardin en Becker dermate overeenstemmen, dat kritiek op Becker's opvatting van eigendom tevens van toepassing is op Hardin's opvatting. Inzicht in de opvatting van eigendom is van belang voor het beoordelen van Hardin's stelling dat een andere opvatting van eigendom nodig is voor een goed beheer van natuurlijke hulpbronnen. Waar Hardin voor pleit, is dat eigenaren zich beperken in het verwerven en gebruiken van publieke en private eigendommen. De heersende opvatting van eigendom volgens Hardin voorziet hierin niet, omdat eigendom niet verwijst naar verplichtingen maar naar rechten van een eigenaar. Op basis van het vergelijk van Hardin en Becker interpreteer ik Hardin's stelling, dat er een andere opvatting van eigendom nodig is, als volgt. Eigendom verwijst naar een bundel rechten die een eigenaar heeft. Om de tragedie van het gemeenschappelijk af te kunnen wenden, dienen de rechten, die een eigenaar heeft, aangepast te worden. Hardin pleit dus voor een andere inhoudelijkheid van de bundel rechten. Hardin veronderstelt dat het mogelijk is om de bundel rechten uit te breiden met plichten. Dit sluit tevens aan bij de opvatting van Becker, die één plicht in de bundel vermeldt.

Het belangrijkste verschil tussen Hardin en Becker is de plicht zich te onthouden van bepaalde schade aan anderen. Zou het toevoegen van deze plicht voldoende zijn om te komen tot een goed beheer van natuurlijke hulpbronnen? Het antwoord op deze vraag is sterk afhankelijk van de interpretatie van schade. Dat het antwoord op deze vraag na verdere beschouwing negatief uitpakt, komt uitgebreid aan bod in de kritiek op de opvatting van Becker.

Kritiek op eigendom als bundel rechten van een eigenaar

De opvattingen van Hardin en Becker sluiten dermate overeen, dat de kritiek op Beckers opvatting van belang is voor de beoordeling van de stelling van Hardin. Op basis van het vergelijk van beide opvattingen heb ik Hardin's stelling geïnterpreteerd als een pleidooi voor een andere inhoudelijkheid van deze bundel. Deze stelling gaat ervan uit dat de betrekking, die mensen hebben tot natuurlijke hulpbronnen, adequaat te begrijpen is met een opvatting van eigendom als een bundel rechten. Is deze veronderstelling houdbaar?

Volgens Becker is eigendom een bundel rechten van een eigenaar. Eigendom verwijst naar de rechten die een eigenaar heeft ten opzichte van andere mensen. Deze mensen hebben plichten ten opzichte van de eigenaar. Met deze bundel rechten kan een eigenaar anderen uitsluiten van

⁶ Becker (1977), pag 20 (mijn vertaling)

toegang tot en gebruik van zijn eigendom. Een eerste kritiekpunt is het feit dat Becker geen aandacht schenkt aan de verhouding van de eigenaar ten opzichte van een autoriteit. Wie is gerechtigd tot het opleggen van dwang, zodra iemand de eigendomsrechten van de ander overschrijdt? Wie berecht de dief? Becker neemt onuitgesproken aan dat er een instantie is die de rechten van eigenaren beschermt, maar neemt dit niet op in zijn bundel rechten. Welke verplichtingen hebben eigenaren ten opzichte van de autoriteit die hun rechten beschermt? Een bezwaar tegen de opvatting van eigendom als een bundel rechten, is dus dat het eventuele verplichtingen negeert die de eigenaar heeft. Dat maakt dat eigendom als een bundel rechten niet adequaat is om de sociale verhoudingen tussen mensen onderling en hun verhouding tot een autoriteit te begrijpen. Het laat slechts één zijde van de medaille zien, namelijk de rechten die eigenaren hebben. De andere zijde van de medaille, de verplichtingen die eigenaren hebben, zijn ongezegd en lijken afwezig.⁷

Becker negeert niet alleen de verhouding van eigenaren ten opzichte van een autoriteit maar tevens ten opzichte van het eigendom zelf. Een eigenaar zonder eigendom is een zinloos begrip. Een eigendom zonder eigenaar is conceptueel en praktisch onmogelijk. De opvatting dat eigendom gaat over de morele betrekking van een mens ten opzichte van een ding⁸, gaat vooraf aan de opvatting dat eigendom een bundel rechten van de eigenaar is. Becker verschuift zijn aandacht van het eigendom, de morele betrekking tussen mens en ding, naar de eigenaar. Becker belicht dus in *Property Rights* slechts één zijde van deze betrekking, namelijk die van de eigenaar. Door deze verschuiving blijft de vraag onbeantwoord, welke verplichtingen eigenaren hebben ten opzichte van het goed dat ze in eigendom hebben of dat potentieel toe-eigenbaar is. Volgens Becker valt het goed buiten de algemene rechtvaardiging⁹ van eigendom. Eigendom als bundel rechten is dus niet adequaat om de betrekking van mensen tot het toegeëigende goed te begrijpen.

Een tegenargument tegen deze twee kritiekpunten is dat eigendom een claim-recht is. Dit betekent dat het bestaan van een claim-recht bij de één als houder van het recht automatisch leidt tot de plicht bij een ander om dat recht te respecteren. Eigendom gaat dan wel gepaard met plichten. Eigendom als claim-recht maakt echter nog niet duidelijk welke plichten een eigenaar heeft, hetzij jegens de autoriteit, hetzij jegens het goed dat hij bezit. De niet-eigenaar bezit de plichten, die een claim-recht met zich meebrengt. Een ander tegenargument is dat Becker de morele aspecten van eigendom beschouwt en dat de verhouding van eigenaren tot een autoriteit juridisch van aard is. Hij zou dan terecht deze verhouding mogen negeren. Het is echter de vraag of deze verhouding slechts juridisch van aard is. Welke morele verantwoordelijkheid heeft een autoriteit in het uitoefenen van dwang? De kwestie dat een autoriteit dwang mag uitoefenen heeft een morele dimensie. Een laatste tegenargument tegen deze kritiekpunten is dat dingen, die in eigendom genomen worden, aan hun dingheid geen morele aanspraken kunnen ontlenen. Moraliteit is slechts van toepassing in de verhouding van mens tot mens. Dit standpunt negeert echter de morele verantwoordelijkheid die mensen hebben ten opzichte van hun omgeving. Kan een opvatting van eigendom een morele verantwoordelijkheid ten opzichte van het goed ontkennen of negeren? Houdt de morele verantwoordelijkheid ten opzichte van niet-menselijke dingen op zodra het in eigendom genomen is? Het voorbeeld van de morele verplichting jegens onze huisdieren geeft al een indicatie dat deze verantwoordelijkheid niet eindigt zodra we het goed in eigendom hebben. Becker impliceert wel dat deze vragen positief beantwoord moeten worden.¹⁰

⁷ De verplichting 'onthouden van schade aan anderen' is een apart kritiekpunt waar ik hieronder op terugkom

⁸ Ontleend aan Hume (1739-1740), pag Boek II/Deel1/Secitie 10; Boek III/deel 2/Secitie 2 en Secitie 3. Hume noemt eigendom een morele betrekking: 'een zodanige betrekking tussen een persoon en een object, die hem het vrije gebruik en eigendom van dat object toestaat, maar dat aan een ander verbiedt, zonder dat hij daarmee de regels van de rechtvaardigheid en billijkheid schendt'.

⁹ Becker (1977), pag 23, algemene rechtvaardiging geeft een antwoord op waarom er eigendom behoort te zijn; specifieke rechtvaardiging geeft antwoord op de vraag waarom er een specifiek soort eigendom behoort te zijn (zoals op land), particuliere rechtvaardiging geeft antwoord op de vraag waarom een zekere persoon een bepaald eigendomsrecht op een bepaald ding heeft. Becker definieert het hoogste niveau van algemene rechtvaardiging een 'alle dingen in overweging nemende', hetgeen volgens hem mogelijk maakt dat verschillende aggregaten van eigenaarrechten voor verschillende dingen gerechtvaardigd kan worden met dezelfde argumentatielij. Aan de specifieke rechtvaardiging gaat een algemene rechtvaardiging vooraf. De vraag welke goederen toe te eigenen zijn, valt dan onder de specifieke rechtvaardiging van eigendom.

¹⁰ Ik veronderstel dus dat mensen een morele verantwoordelijkheid hebben ten opzichte van de dingen, niet alleen die ze in eigendom hebben maar ook die vrij van eigendom zijn. Ik verwijs naar Jeurissen (2006) voor een uiteenzetting van het begrip morele verantwoordelijkheid, pag 25. Verantwoordelijkheid als het vermogen om antwoord te geven, roept de vraag op "antwoord geven aan wie of wat?". Becker gaat niet in op de morele verantwoordelijkheid van mensen jegens hun eigendom. Becker impliceert dat de morele verantwoordelijkheid van mensen zich beperkt tot het beantwoorden van andere mensen en niet van autoriteit, dieren, dingen of immateriële zaken.

Kritiek op verbod schadelijk gebruik

De opvatting dat eigendom een bundel rechten is, blijkt niet adequaat om de sociale verhoudingen tussen mensen onderling en hun verhouding tot een autoriteit te begrijpen. Tevens is deze opvatting niet adequaat om de betrekking tussen een eigenaar en het goed te begrijpen. Dit zijn al twee kritiekpunten die de conclusie ondersteunen dat eigendom als bundel rechten niet adequaat is om de betrekking tussen mensen en hun goederen te begrijpen. De volgende twee kritiekpunten betreffen de enige verplichting uit de bundel rechten. Deze plicht is van belang voor het beoordelen van de stelling van Harding. Ik geef met deze kritiekpunten eveneens antwoord op de eerder opgeworpen vraag, of het toevoegen van deze plicht voldoende is om de tragedie van het gemeenschappelijke af te wenden. Het derde kritiekpunt brengt een inconsequentie in het betoog van Becker naar voren. Het vierde kritiekpunt legt het ambigue karakter van het verbod bloot.

Becker is niet consequent in de algemene rechtvaardiging van eigendom ten opzichte van het enige verbod dat hij in zijn bundel opneemt. Dit verbod betreft het zich onthouden van specifieke schade aan anderen. Dit consequentialistische verbod impliceert een voorkeur die Becker in zijn betoog hanteert. Waarom vermeldt hij niet een deugdenethisch verbod, zoals 'een eigenaar is verplicht het goed zodanig te gebruiken dat het zijn morele ontwikkeling bevordert'. Hij zou tevens een deontologisch verbod kunnen opnemen, zoals 'het is een eigenaar niet toegestaan het goed zodanig te gebruiken dat het een morele wet zou overtreden'. Is het inherent aan eigendom dat het slechts te begrijpen is op consequentialistische wijze? Als dit zo is, dan is Becker niet consequent in zijn betoog. Hij stelt immers dat 'een algemene rechtvaardiging van eigendom zichzelf niet beperkt tot een speciale conceptie van moraliteit, die redenen van utiliteit of voorzichtigheid uitsluit'¹¹. Becker kan tegen dit kritiekpunt inbrengen dat het verbod op schadelijk gebruik geen essentieel onderdeel is van de bundel rechten en dat het buiten de voldoende voorwaarden van eigendom valt. Maar deze tegenwerping zou een nieuwe inconsequentie betekenen in het betoog van Becker, namelijk ten opzichte van zijn veronderstelling dat er belangrijke beperkingen zijn op de legitieme verwerving van eigendom.¹² Het feit dat er beperkingen, dus plichten, verbonden zijn aan eigendom, dient aspect te zijn van de algemene rechtvaardiging van eigendom. Het derde kritiekpunt, dat Becker inconsequent is in het verbod op schadelijk gebruik blijft overeind staan.

Becker kan hier vervolgens tegen in brengen dat het verbod op schadelijk gebruik dermate ambigue is, dat het ruimte biedt aan meerdere concepties van moraliteit. Biedt het verbod op schade inderdaad ruimte aan meerdere concepties van moraliteit? De enige plicht die een eigenaar heeft, is zich te onthouden van zodanig gebruik van het ding dat het anderen op bepaalde wijze schade kan berokkenen. Deze plicht is sterk afhankelijk van de interpretatie van schade. Voor het juist verstaan van deze plicht noemt Becker de uiteenlopende noties als het minimaal moreel vereiste; geluk en welzijn; politieke vrijheid. Waar komen deze noties vandaan? Deze noties komen voort uit de drie verschillende argumentatielijnen, die Becker geschikt acht als algemene rechtvaardiging van eigendom. De eerste argumentatielijn¹³ stelt dat arbeiders/producenten de vruchten van hun arbeid mogen toe-eigenen, als deze vruchten het moreel vereiste overtreffen. Andere mensen leiden geen schade, omdat als de arbeider zijn morele plicht niet had overschreden, er niets was geweest om toe te eigenen. Omdat de eigenaar het moreel vereiste overtreft, verliezen anderen niets als ze van de vruchten van zijn arbeid worden uitgesloten. Om eigenaar te mogen worden, dient een persoon minimaal zijn moreel vereiste bijdrage te leveren. Op de vraag, wat het moreel vereiste is en aan wie de vruchten hiervan toekomen, geeft deze argumentatielijn geen inzicht. De volgende argumentatielijn gaat ervan uit mensen het nodig hebben om sommige dingen te verwerven, bezitten en gebruiken om een redelijke mate van individueel geluk en welzijn te bereiken. Als er continu de dreiging zou zijn dat mensen de goederen, nodig voor geluk en welzijn, zouden kunnen kwijtraken aan anderen, zou dit geluk en welzijn onmogelijk worden. Dus omdat mensen voor overleven dingen nodig hebben, zijn eigendomsrechten te rechtvaardigen. De morele aanname die deze argumentatielijn schraagt is dat het goed is dat mensen hun behoeften ver-

¹¹ Becker (1977), pag 23

¹² Becker (1977), pag 2

¹³ Becker (1977), noemt twee argumentatielijnen volgens de arbeidstheorie. Aangezien de essentie met betrekking tot beperking vergelijkbaar zijn, behandel ik alleen deze argumentatielijn, zie pag 107: beide vormen van arbeidstheorie betreffen arbeid die meer doet dan moreel verplicht.

vullen. Iedereen mag eigenaar worden en dient zich pas te beperken als zijn individuele geluk en welzijn zeker zijn gesteld. Eigendom is te rechtvaardigen omdat het nuttig is. De laatste argumentatielijn baseert zich op de vrijheid die mensen hebben om dingen te verwerven, anderen uit te sluiten van hun bezittingen en hun bezittingen als welvaart te gebruiken. Eigendomsrechten mogen niet ingeperkt worden, omdat dan de politieke vrijheid¹⁴ van mensen wordt aangetast. Deze argumentatielijn is gebaseerd op de aanname dat het slecht is om te interfereren met hetgeen andere mensen doen. Welke politieke vrijheden onaantastbaar zijn, wat mensen wel of niet mogen doen, blijkt niet uit deze argumentatielijn.

Elke argumentatielijn brengt een andere interpretatie van schadelijk gebruik met zich mee. De interpretatie van dit verbod is afhankelijk van de noties het minimaal moreel vereiste, geluk en welzijn en politieke vrijheid. Het minimaal moreel vereiste verwijst naar een kwantitatief gegeven en is daarmee niet geschikt voor een deontologische of deugdenethische moraal. Geluk en welzijn als onderdeel van een utilistische argumentatielijn sluiten aan bij een consequentialistische opvatting van schade. Als politieke vrijheid verbonden wordt met welvaart, neigt ook deze notie richting een consequentialistische opvatting van schade. Naar welke concepties van moraliteit deze noties precies verwijzen, blijft echter in het ongewisse. Kortom, het is niet duidelijk of dit verbod voldoende ruimte biedt aan verschillende concepties van moraliteit. Het verbod op schadelijk gebruik is dermate vaag, dat het niet adequaat is om inzicht te bieden waarom en wanneer eigenaren zich behoren te beperken. Het onbeperkte verwerven van eigendom is lastig te verbinden met een verbod op schadelijk gebruik. Welk verbod wel geschikt is om het onbegrensde verwerven van eigendom aan banden te leggen, blijft een grote vraag. Het verbod op schadelijk gebruik is niet adequaat om de verhouding van mens tot het toegeëigende goed te begrijpen. Als het begrip schadelijk gebruik dermate ambigue is, waarom neemt Becker dan specifiek dit verbod op in zijn bundel rechten zonder verdere toelichting over het ambigue karakter ervan?

Eigendom of rijkdom?

Vier kritiekpunten tasten de opvatting van eigendom als een bundel rechten van een eigenaar dermate aan, dat het vragen oproept waarvoor Becker nu eigenlijk betoogt. Is in zijn betoog eigendom als bundel rechten nog af te bakenen van rijkdom? Zodra immers het onderscheid tussen eigendom en rijkdom vervaagt, is er sprake van een moderne opvatting van eigendom.¹⁵ Voor rijkdom maakt het niet uit welke goederen iemand bezit. Van belang bij rijkdom is de waarde die eigendom vertegenwoordigt. Consequent aan de moderne opvatting stelt Becker dat het recht op kapitaal het meest fundamentele recht is dat een eigenaar heeft; dat het voor rechtvaardiging van eigendom niet relevant is welk goed toegeëigend wordt; dat een eigenaar de vrijheid heeft zich zoveel mogelijk van wat dan ook toe te eigenen. Rijkdom is in tegenstelling tot eigendom, niet substantieel van aard, niet gebonden aan een specifieke locatie, niet beperkt door niet-economische waarden van een goed, niet beperkt door verplichtingen van een autoriteit en vatbaar voor schadelijk gebruik van anderen. Het vijfde kritiekpunt betreft Beckers kritiekloos overnemen van deze moderne opvatting van eigendom.

Wat is er mis met het vervagen van het onderscheid tussen eigendom en rijkdom? Het belangrijkste bezwaar tegen het vervagen van dit onderscheid is dat de morele verantwoordelijkheid jegens het goed, het tweede gedeelte van de morele betrekking tussen mensen en goederen, genegeerd kan worden. Voor rijkdom is alleen de economische waarde van het goed relevant. De overige waarden die het goed bezit mogen genegeerd worden. De optelsom van verschillende goederen, ongeacht wat voor soort goederen, constitueren rijkdom. Tevens brengt rijkdom geen verplichtingen jegens anderen met zich mee. Het verbod op schadelijk gebruik is dermate ambigue, dat dit niet tot aanvullend inzicht leidt over de betrekking tussen de eigenaar en het goed. Aangezien al deze punten een belangrijke rol spelen in Beckers betoog dat eigendom een bundel rechten is, constateer ik dat Becker in *Property Rights* vooral het recht op rijkdom verdedigt en niet op eigendom. Hier kan tegenin gebracht worden, dat eigendom ook tot stand komt door verschillende soorten goederen, en dat de soort niet uitmaakt. Dat dit echter wel degelijk uitmaakt, kan

¹⁴ Becker (1977), pag 75 verstaat onder politieke vrijheid alle vrijheden die zeker gesteld zijn door de staat.

¹⁵ Ontleend aan Arendt (1958), pag 116; In de moderne opvatting worden eigendom en rijkdom aan elkaar gelijk gesteld.

zelfs Becker niet ontkennen. Eigendom als morele betrekking tussen mens en goed brengt een ethische afweging met zich mee over het goed en niet over de eigenaar. Elk individu op de wereldbol heeft recht op eigendom. De ethische begrenzing van eigendom bepaalt of een bepaald goed toe-eigenbaar is.¹⁶ Buiten deze grens liggen al die goederen, waarvan de samenleving het niet wenselijk acht dat ze toe te eigenen zijn. Mensen bijvoorbeeld werden vroeger als slaaf in eigendom genomen; tegenwoordig is dit in onze samenleving niet wenselijk. Voor rijkdom is de vraag 'eigenaar van wat' zeer eenvoudig te geven, namelijk eigenaar van rijkdom. Welke goederen dit zijn of kunnen zijn, is niet relevant. Voor het beantwoorden van de vraag 'eigenaar van wat' zijn echter meerdere uitkomsten mogelijk dan alleen rijkdom. De 'eigenaar van wat?' is dan ook zeer relevant voor het begrijpen van eigendom en geeft het een morele dimensie.

Aangezien Hardin dezelfde moderne opvatting als Becker hanteert, geldt dezelfde constatering voor zijn *Tragedy of the commons*. De opvatting van eigendom als bundel rechten is niet adequaat om de betrekking van mensen goederen in het algemeen en tot natuurlijke hulpbronnen in het bijzonder te begrijpen. Vijf kritiepunten pleiten tegen deze opvatting. Eigendom als bundel rechten van een eigenaar is niet adequaat om de verhouding tussen mens en goed te begrijpen. Het toe te eigenen goed en de eigenaar zijn zonder elkaar niet denkbaar.

¹⁶ Ik ga hierbij voorbij aan de technische grenzen, die tevens bepalend zijn of een goed toe te eigenen is. Onder technische grenzen versta ik de fysieke mogelijkheden een goed af te bakenen. Lucht is een voorbeeld dat in natuurlijke verschijningsvorm technisch niet af te bakenen is, waarbij het criterium van toegankelijkheid een belangrijke rol speelt. Als derden niet zijn uit te sluiten van gebruik, speelt de technische begrenzing van een goed een belangrijke rol. De technische begrenzing speelt een rol bij natuurlijke waterlopen, oceanen en waterreservoirs in de lucht (waterdamp in de lucht).

3. Eigendom: betrekking tussen eigenaar en goed

In dit artikel stond de vraag centraal, of eigendom als bundel rechten adequaat is om de betrekking tussen mens en goed in het algemeen en natuurlijke hulpbronnen in het bijzonder te begrijpen. Het antwoord op deze vraag is van belang omdat het inzicht biedt in de wijze waarop de tragedie van het gemeenschappelijke af te wenden is. Ik reageer hiermee op de stelling van Hardin. In zijn artikel *Tragedy of the commons* brengt hij naar voren dat een andere opvatting van eigendom nodig is de tragedie af te wenden. Inzet is een goed beheer van natuurlijk hulpbronnen zoals water.

Hardin en Becker over eigendom: vijf kritiekpunten

Om deze vraag te kunnen beantwoorden, ben ik eerst ingegaan op Hardins opvatting van eigendom. Aangezien hij deze niet expliciet naar voren heeft gebracht, heb ik deze gereconstrueerd aan de hand van citaten uit *Tragedy of the commons*. Ik heb betoogd dat Hardins opvatting vergelijkbaar is met Beckers opvatting van eigendom. Becker schreef *Property Rights* in dezelfde periode als Hardin. Beiden beschouwen eigendom als een bundel rechten van een eigenaar. Op basis van deze vergelijking heb ik Hardins stelling geïnterpreteerd als een pleidooi voor een andere inhoudelijkheid van deze bundel. Dit houdt in dat Hardin pleit voor een wijziging van de soort privileges die aan eigendom verbonden worden. Hij verwacht dat mensen zich dan zullen gaan beperken in het verbruiken en vervuilen van natuurlijke hulpbronnen.

Vervolgens heb ik aan de hand van vijf kritiekpunten geconstateerd, dat eigendom als bundel rechten niet adequaat is om de betrekking tussen mens en goed te begrijpen. Het eerste kritiekpunt betrof de afwezigheid van verplichtingen jegens een autoriteit. Het tweede kritiekpunt betrof de afwezigheid van verplichtingen jegens het toegëigende of potentieel toe te eigenen goed. De afwezigheid van deze verplichtingen maakt dat de sociale verhouding tussen mensen onderling, hun verhouding tot een autoriteit en tot het goed niet adequaat te begrijpen is. Het derde kritiekpunt betrof een inconsequentie in Beckers betoog. Het enige verbod in de bundel rechten is het onthouden van schadelijk gebruik van het goed. Deze consequentialistische verplichting strookt niet met de premisse dat een algemene rechtvaardiging van eigendom zichzelf niet dient te beperken tot een specifieke conceptie van moraliteit. Dit verbod beperkt zich tot een specifieke conceptie van moraliteit, namelijk die ingegeven door gevolgenethiek. Het vierde kritiekpunt betrof de ambigue betekenis van het verbod op schadelijk gebruik. Schadelijk gebruik wordt voorafgegaan door de noties minimaal moreel vereiste arbeid, geluk en welzijn en politieke vrijheid. Verbod op schadelijk gebruik is dermate ambigue dat het niet adequaat is om eigendom als bundel rechten te begrijpen. Het vijfde en laatste kritiekpunt volgde uit het vierde kritiekpunt. Beckers argumentatielijnen voor de rechtvaardiging van eigendom als bundel rechten voorzien niet in een duidelijk verbod dat het onbegrensde verwerven van eigendom aantast. Dit tezamen met de andere vier kritiekpunten bracht de verborgen moderne opvatting van Becker over eigendom als rijkdom naar voren. Het belangrijkste bezwaar tegen het vervagen van het onderscheid tussen eigendom en rijkdom, is dat de morele verantwoordelijkheid jegens het goed, dat het tweede deel is van de morele betrekking tussen mens en goed, genegeerd wordt. De morele dimensie van de betrekking tussen mens en goed is vooral te begrijpen vanuit inzicht over het toe te eigenen goed. Dit valt buiten Beckers betoog over de algemene rechtvaardiging van eigendom. De vraag ‘eigenaar van wat?’ is relevant voor inzicht in de ethische begrenzing van eigendom.

Eigendom als bundel rechten niet adequaat; wat wel?

Ik concludeer dat eigendom als bundel rechten niet adequaat is om de betrekking tussen mens en goed in het algemeen en natuurlijke hulpbronnen in het bijzonder te begrijpen. Ik wijs dan ook Hardins stelling af dat een andere opvatting van eigendom nodig is om de tragedie af te wenden. Dit afwijzen heeft betrekking op Hardins en Beckers opvatting van eigendom. Sluit dit uit dat eigendom op zich niet bijdraagt aan het afwenden van de tragedie van het gemeenschappelijk?

De constatering dat eigendom niet bijdraagt aan het afwenden van de tragedie is te voorbarig. Er zijn andere opvattingen van eigendom denkbaar, die op hun adequaatheid voor goed beheer van natuurlijk hulpbronnen te onderzoeken zijn. De opvatting dat eigendom een plaats in de wereld is waarop elke mens recht heeft, is er daar een van. Inzet van dit onderzoek kan de vraag zijn, of eigendom nodig is voor een goed beheer van natuurlijk hulpbronnen. Deze vraag heeft een filosofisch aspect in zich maar bevat ook empirische elementen. Ostrum (1999) en Agarwal (2002) hebben op empirisch vlak onderzoek verricht naar deze vraag. Hun antwoord is dat eigendom onderdeel is van een goed beheer van natuurlijke hulpbronnen, maar niet in elke situatie wenselijk. En tot slot wijs ik op de betekenis van natuur als voorraadschuur van menselijke behoeften. Ik beveel aan te onderzoeken welke andere waarden van natuur buiten de voorraadschuur voor een goed beheer van onze gemeenschappelijke wereld betekent.

Wellicht dat deze vragen ertoe leiden dat vloeibaar eigendom niet zozeer geassocieerd wordt met de vloeibaarheid van rijkdom, maar met de flexibele arrangementen, waarmee mensen, bedrijven en overheidsinstelling uiting geven aan hun verantwoordelijkheid voor onze gemeenschappelijke wereld.

4. Literatuur

- Agarwal, B. (2002) *Gender inequality, cooperation and environmental sustainability* (Delhi: Institute of economic growth)
- Arendt, H. (1958) *The Human Condition*, vertaald in *Vita Activa; De mens: bestaan en bestemming*, (Amsterdam: Boom 2004)
- Becker, L.C. & Becker, C.B. (ed) (1992) *Encyclopedia of ethics* (New York/London: Garland Publishing)
- Becker, L.C. (1977) *Property rights; Philosophic foundations* (Boston: Routledge & Kegan Paul 1980)
- Boersema, J.J. & Copius Peereboom, J.W. & Groot, W.T. de (red) (1984) *Basisboek milieukunde* (Amsterdam/Meppel: Boom 1989)
- Crowe, B. (1969) 'The tragedy of the commons revisited' *Science*, vol 166, pag 1103-1107
- Hardin, G. (1998) 'Extension of tragedy of the commons', *Science*, vol 280, pag 682-683
- Hardin, G. (1968) 'The tragedy of the commons' *Science*, vol 162, pag 1243-1248
- Hume, D. (1739-1740) *A treatise of human nature* vertaald in *Traktaat over de menselijke natuur* (Amsterdam: Boom 2007)
- Jeurissen, R.J. M. (red) (2006), *Bedrijfsethiek, een goede zaak* (Assen: Van Gorcum)
- Kuypers, K. (red) (1977) *Encyclopedie van de filosofie* (Amsterdam: Winkler Prins Bibliotheek)
- Meadows, D.H. & Meadows, D.L. & Randers, J. (1992) *Beyond the limits; Confronting global collapse*, vertaald in *De grenzen voorbij; Een wereldwijde catastrofe of een duurzame wereld* (Utrecht: Spectrum/Aula)
- Ostrum, E. et al (1999) 'Revisiting the commons: Local lessons, global challenges' *Science*, vol 284, pag 278-282
- Popelier, G.M. ea (1989) *Schaarste en waardering; Inleiding economie voor milieukunde* (Heerlen: Open Universiteit)
- Roothaan, A. (2005) *Terugkeer van de natuur; De betekenis van natuurervaring voor een nieuwe ethiek*, (Kampen: Klement)
- Scott, W.R. (2001) *Institutions and Organizations* (Thousand Oaks: Sage Publications)
- Soontjens, F.J.L. (1993) *Natuurfilosofie en milieu-ethiek* (Amsterdam: Boom)
- Wal, K. van der (2008) *Wat is er met de ethiek gebeurd?; Over ethisch denken onder laatmoderne omstandigheden*, (Kampen: Klement/Pelckmans)
- Waldron, J. (2004) *Property*, (Stanford Encyclopedia of philosophy)
- Werff, S. van der (2010) *Het begrip politiek; Wanneer onze gemeenschappelijke wereld op het spel staat* (Paper Vrije Universiteit Amsterdam, Faculteit Wijsbegeerte)

